

Milas Müzesi'nden Geç Hellenistik Dönem'e Ait İki Mezar Steli

Two Late Hellenistic Funerary Stelae from Milas Museum

Fatma AYTEKİN * Ayşe Fatma EROL **

Öz: Milas Müzesi'nde muhafaza edilen *Stel I* ve *Stel II* olarak adlandırılan iki mezar stelinin tipolojik, ikonografik, stilistik ve kronolojik açıdan değerlendirilmesi bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. İonia ve Delos atölyelerinin etkilerini barındıran ve üçgen alınlıklı olduğu düşünülen çerçeve formuna sahip steller, yan çerçevelere göre daha kalın/yüksek olan podyum kısmı ile dikkat çekmektedir. Hellenistik Dönem'de kamu veya mezar anıtlarında kullanılan heykellerin yerleştirildiği yüksek kaidelere öykünen bu form, stellerin sahne alanında kullanılan heykelimsi figürleri taşımak amacıyla tasarlanmıştır. Birbirinden bağımsız, yan yana ayakta duran aile üyelerinin karşıya/izleyicilere baktığı günlük yaşamdan bir kesiti içeren sahnede, Klasik ve Hellenistik dönemlerdeki ünlü yapıtların yüklendiği sembolizmi üstlenen ünlü figür tipleri tercih edilmiştir. Bunlar, Pudicitia Saufeia ve Sophocles/Palliatius gibi tiplerin yanı sıra Demosthenes-Kos ve Pudicitia Saufeia-Kos tiplerinin karışımından oluşmaktadır. Kos heykeltıraşlığındaki yenilikçi motiflerin, Demosthenes ve Saufeia gibi ünlü tiplerle birleştirilmesi, heykeltıraşın özgün düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. Eklektizmin hâkim olduğu figürlerin stilistik analizi, *Stel I*'in MÖ II. yüzyılın sonlarında; *Stel II*'nin ise MÖ I. yüzyıl başlarında yapıldığını düşündürmektedir. Figür şablonlarının farklı zaman dilimlerinde kullanılması, bunların Mylasa ve çevresinde süregelen bir geleneğin ürünü olduklarını göstermektedir. Stellerin barındırdığı etkilerin Mylasa'nın komşu kentlerinin yanı sıra İonia, Delos, Kos gibi farklı atölyelerden olması, antikçağda bir kavşak noktası konumundaki kentin kozmopolit yapısından kaynaklanıyor olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Karia • Mylasa • Mezar Steli • Geç Hellenistik • Pudicitia • Palliatius

Abstract: The subject of this article is the typological, iconographic, stylistic and chronological evaluation of two funerary stelae called *Stele I* and *Stele II*, preserved in the Milas Museum. The stelae, which have a frame form and are thought to have had a triangular pediment, embody influences from the Ionian and Delos Workshops, attract attention with their podium, which is thicker/higher than the side frames. This form, which imitates the high pedestals upon which the statues used in public or grave monuments in the Hellenistic Period were placed, was designed to carry sculptural figures used in the stage area of the stelae. Famous figural types that take on the symbolism of famous works of the Classical and Hellenistic Periods were preferred in the scene, which includes a section from daily life, where family members standing independently of each other, side by side, look across/at the audience. These consist of a mixture of types such as Pudicitia Saufeia and Sophocles/Palliatius, as well as Demosthenes-Kos and Pudicitia Saufeia-Kos Types. The combination of innovative motifs in Kos sculpture with famous types such as Demosthenes and Saufeia stem from the sculptor's creative mind. Stylistic analysis of the figures dominated by eclecticism indicates *Stele I* dates from the late second century B.C. and it is thought that *Stele II* was made at the beginning of the first century B.C. The use of figural types from different time periods suggests that they are the product of an ongoing tradition in and around Mylasa. The fact that the stelae have influences from different workshops such as İonia, Delos and Kos, as well as from the neighbouring cities of Mylasa, must be due to the cosmopolitan structure of the city, which was a crossroads in antiquity.

Keywords: Caria • Mylasa • Funerary Stelae • Late Hellenistic • Pudicitia • Palliatius

* Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, Ankara. fatma.aytekin@hbv.edu.tr

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, Ankara. ayse.erol@hbv.edu.tr

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 10/11/2023 | Kabul Tarihi: 24/02/2022 ; Aytekin F. & Erol A. F. 2024, "Milas Müzesi'nden Geç Hellenistik Dönem'e Ait İki Mezar Steli". *Cedrus XII*, 87-103.

Karia Bölgesi kentlerinden olan Mylasa ve territoryumunda bulunan iki mezar stelinin değerlendirildiği bu makaledeki eserler, günümüzde Milas Arkeoloji Müzesi bünyesinde korunmaktadır. Konumu itibarıyla antik dönem boyunca aktif bir bağlantı merkezi olan Mylasa¹, Klasik Dönem'deki Pers iktidarına bağlı olan satraplık yönetimiyle bölgede önemli bir rol oynamıştır². Hellenistik Dönem'de sıkça değişen güç dengesinden etkilenen kent, MÖ 188'den, Roma'nın Pergamon Kralığı'ndan miras yoluyla devraldığı Asia Eyaleti'ne katılım sürecine dek özgür bir devlet olarak kalmıştır³. Özellikle Klasik Dönem'e ait olan Uzunyuva/Hekatomnos Mezarı⁴ gibi anıtsal bir mezara ev sahipliği yapan kentte, Hellenistik Dönem içerisinde de kaya oyuğu veya mermerden anıtsal mezar yapılarının inşası devam etmiştir⁵. Makale konusunu oluşturan mezar stellerinin de tarihlendiği Geç Hellenistik Dönem içerisinde, kentin nekropol alanlarında mezar steli kullanımının mevcut olduğu ve bunların üretildiği dönemin modasını takip ettiği anlaşılmaktadır. *Stel I* (Fig. 1) ve *Stel II* (Fig. 2) olarak adlandırılan stellerin ortaya çıktığı nekropolis alanlarının veya mezar anıtlarının yerleri bilinemediğinden, konumları ve yerleştirilme pozisyonları hakkında kesin bir yargıya ulaşmak zordur.

Söz konusu her iki stelin sahne alanında, üç kişiden oluşan aile grubu ve hizmetçiler yer almaktadır. Karşıya/izleyicilere bakan figürler, kamu onuruna ait anıtlarda ya da mezar anıtlarında *aedicula* içerisine yerleştirilen heykellerde olduğu gibi yan yana durmaktadır. *Stel I* üzerinde, bir erkek, iki kadın ve bir kız hizmetçi betimlenirken, *Stel II* üzerinde bir kadın, iki erkek ve bir erkek hizmetçi yer almaktadır. Figürlerin duruşları, mevcut dönemde sıkça tercih edilen heykellerin pozları olmakla birlikte, stellerde kaide veya bir başka sembolik unsur bulunmamaktadır. Ancak stellerin yüksek yapılan podyum bölümünün Hellenistik şehirlerin agoralarındaki onurlandırma heykellerinin platformlarına öykündüğü açıktır. Platformlar üzerinde yükselen heykel tiplerinin duruşu, kolların pozisyonu ve başı ile birlikte ellerinde veya stel çerçevesi üzerinde yer verilen atribütler ve aksesuarlar; vatandaşlar tarafından tanınmanın vazgeçilmez bir ifadesi olan görsel dilin anahtarını oluşturmaktadır⁶. Söz konusu tiplerin mezar stelleri üzerine yansımaları ise kamu anıtlarında halka açık alana kabul edilmeyen kişilerin de tıpkı diğerleri gibi kendi önemlerini vurgulamak amacıyla başvurdukları bir yol niteliğindedir. Bu perspektifle incelenen Mylasa örnekleri, stellerin stilistik açıdan etkilendiği kent ya da bölgelerin tespiti, seçilen figür tipleriyle verilmek istenen mesajlar ve etkileşim alanları bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı Doktora Programında gerçekleştirilen "Arkaik Dönemden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Karia Bölgesi Figürlü Mezar Stelleri" adlı doktora tezinden üretilmiş ve söz konusu üniversitenin Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü'nün 01/2020-27 numaralı projesi ile desteklenmiştir. Ayrıca Doktora tez çalışması; Tübitak 2214/A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programının 2020/1. döneminde, Frankfurt, Almanya'da bulunan Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Anja Klöckner danışmanlığında gerçekleştirilen "Analysis of the Caria Region Figured Grave Stelae from Typological, Chronological, Iconographic and Epigraphic point of view" adlı proje ile de desteklenmiştir. Destekleri için her iki kuruma ve stellerin yayınlanmasına izin veren dönemin Milas Müze Müdürü Sayın Gülnaz Savran'a en içten teşekkürlerimizi sunarız.

¹ Günümüzde Muğla ilinin Milas ilçesinde bulunan kent, Soda Dağı'nın eteklerinde kurulmuştur (Rumscheid 2020, 322). Kent, Kalkolitik Çağ'a dek uzanan yerleşim tarihi ile zengin bir tarihsel geçmişe sahiptir (Henry 2009, 136 vd).

² Rumscheid 2020, 327-331.

³ Rumscheid 2020, 334.

⁴ Kızıl 2020, 115-198; Işık 2019; 2020, 289-322.

⁵ Rumscheid 2020, 333; Kızıl 2020, 274-283.

⁶ Zanker 1993, 215.

Fig. 1. *Stel I.* Demosthenes-Kos (sağda), Pudicitia Saufeia (ortada) ve Pudicitia Saufeia-Kos (solda) Tipleri

Fig. 2. *Stel II.* Pudicitia Saufeia (sağda), Sophokles/Palliatius (ortada) ve Demosthenes-Kos (solda) Tipleri

Stel I

Stel I olarak adlandırılan bu mezar steli⁷, 22.06.2007 tarihli 1. Asliye Ceza Mahkemesi kararı ile Milas Müzesi'ne getirilmiştir. Mylasa'dan bulunmuş olması ile ilgili şüphelerin mevcut olduğu stelin analogisi, onun burada ya da bölge içerisindeki yakın bir kentte bulunmuş olabileceğini düşündürmektedir. İnce kristalli beyaz mermerden yapılan *Stel I*, çerçevesiz ve podyumlu bir forma sahiptir. Stelin üst kısmı figürlerin boyunlarının alt hizasından itibaren yatay biçimde kırılmıştır. Çerçevenin yan kısımları, her iki kenarı bantlar ile sınırlanan ince yonulu düz bir yüzeyden geriye doğru kaba yonulu biçimde devam etmektedir. Stelin arkası da kaba yonulu bırakılmıştır. Podyum kısmında bulunan yazıtın yüzeyi ince bir tabaka şeklinde kazınmış ve daha sonra üzerine başka bir yazıt eklenmemiştir. Sahne alanında aynı aileden bir erkek ve iki kadın betimlenmiş, kadınların arasında küçük boyutlu bir kız hizmetçi bulunmaktadır. Kız hizmetçinin başının tahrip olması bunun bilinçli bir uygulama olduğunu ve ana figürlerde de benzer bir tahribatın varlığını düşündürmektedir. Figürlerin yüzeylerinde yer yer aşınmalar mevcut olsa da genel durum bazı bölgelerde görülen gri ve kahverengi renkli patinalar dışında sağlamdır.

Fig. 3. *Stel I* Demosthenes-Kos Tipi

Stel I'in, düz yüzeyli ve keskin kenarlı dar yan çerçeveleri, alt kısımda daha yüksek/kalın bir yapıya sahip olan podyum ile taşınmaktadır. Özellikle bir yazıt alanı oluşturmak için tasarlanan, yüzeyleri düz olan bu yapıya İonia atölyeleri ve onun territoryumunda sıkça rastlanmaktadır⁸. Bu atölyelerde çok figürlü ailelerin betimlendiği benzer örnekler naiskos içine yerleştirilebildiği gibi, *Stel I* üzerinde de izlenen yüksek podyumla taşınan düz yüzeyli yan çerçeveler ve üçgen alınlıklı formlarla da kullanılabilir. Smyrna⁹, Notion¹⁰, Sardeis¹¹ veya Aphrodisias¹² gibi kentlerde bulunan stel çerçeveleri üzerinde görüldüğü üzere, ayakta duran figürlerin bulunduğu yüksek podyuma ve üçgen alınlığa sahip örneklerden dolayı *Stel I*'in de bu üst yapı düzeni ile tasarlandığı düşünülmektedir.

İkonografi: Aile üyelerinden oluşan sahne gruplarında yer alan figürlerin kökenlerinin Klasik Dönem'de toplumsal norm ve geleneklerle şekillendirildiği ve Hellenistik Dönem'de ortaya çıkan yenilikleri de bünyesine alarak çeşitlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu örneklerden biri olan *Stel I*'in sahne alanında, sağda bulunan erkek figürünün, MÖ IV. yüzyılda yaşamış ünlü bir hatip ve politikacı olan Demosthenes'in MÖ 280 yılında Polyuktos tarafından yapılan bir kopyasından¹³ yola çıkılarak

⁷ Envanter No: 3296. Ölçüleri: Yük.: 45; Gen.: 54; Der.: 18,5. Sağdan sola doğru; 1. Fig. Yük.: 30; Gen.: 11,5; Der.: 4, 2. Fig. Yük.: 31; Gen.: 9,5; Der.: 4, 3. Fig. Yük.: 16; Gen.: 7; Der.: 4, 4. Fig. Yük.: 32,5; Gen.: 11; Der.: 4,5 cm. Tanımlamalar steldeki figürlerin duruş ve bakış açıları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

⁸ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 35 No. 160; Taf. 48 No. 250, 256.

⁹ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 66 No. 407.

¹⁰ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 70 No. 429.

¹¹ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 69 No. 418.

¹² Işık 1989, 429-438; Smith 2006, 300 R 1.

¹³ Hoff 2007, Abb. 26 a-b. Bir şehir politikacısı olan Demosthenes'in heykeli yaşadığı dönemde devlete yaptığı katkıyı

geliştirildiği anlaşılmaktadır (Fig. 3). Demosthenes Tipi'nde kontrapost duruş hâkimdir ve vücut ağırlığını sol bacak taşımakta, sağ bacak dizden bükülerek öne doğru atılmaktadır. Yalnızca himation giyen figürün, giysisinin bir ucu sol omuzdan aşağı düşürülmekte, sağ yandan gelen kumaş demeti ise göğsün hemen altından geçirilerek sol kolun altından sırta doğru uzatılmaktadır. Tipi karakterize eden nokta, ellerini karnının alt kısmında birbirine kenetlemesidir. Demosthenes burada bir omzu açıkta bırakan himationu ile sadeliği vurgularken düşünceli ve çekingen tavrıyla, çile çeken ve ileri görüşlü, zamanının ötesini görebilen bir düşünür olarak gösterilmiştir. Aslında heykel geçmiş döneme ait hayalleri içinde barındıran retrospektif bir anıt olarak kurgulanmıştır¹⁴. Söz konusu tipin *Stel I* üzerindeki figürde uygulanması, sol omuz üzerinden dikey hatlı olarak indirilen himationun tomar biçiminde katlanan kumaşının, sol kolun altından geçerek karnın üzerinde birleştirilen eller tarafından kavranması şeklindedir. Sağ yanda bel üzerinden getirilerek sol bileğe sarılan manto kumaşı ise vücudun sol yanına doğru düşürülmektedir. Bu durum, figürün orijinal görünüme sadık olmadığını ve bu tipin üzerine Yüksek Hellenistik Dönem heykellerinin de etkisiyle bazı eklemeler yapıldığını göstermektedir. Nitekim Kyzikos atölyelerinde MÖ II. yüzyıl ortalarında Demosthenes heykelini tam olarak yansıtan, khiton giymeden üst gövdesi çıplak bırakılmış ve genel duruş pozisyonu Erken Hellenistik Dönem prototipini tam olarak yansıtan biçimde gösterilen bir örnekle karşılaştırılırken¹⁵, bu durum Ionia atölyelerinde daha farklıdır. Burada, khiton ve himation giyimli olanlar şeklinde betimlenen örneklerin tamamında himation üst vücudu veya kolları kapatırken ellerin pozisyonları değişiklik göstermektedir. Smyrna kökenli olan 529¹⁶, 532¹⁷ ve Khios kökenli 648¹⁸ numaralı örneklerde himation sağ yandan sol omzun üstüne doğru atılmış ve tüm üst vücudu örtmüştür. Bunlardan 532 numaralı örnekte sol bilek üzerine himation sarılmış ise de bu, Mylasa'da görülen örnekte olduğu gibi değil, sağ yandan düşürülen katların sarılması şeklindedir. Yine Smyrna kökenli olan 634¹⁹ ve 530²⁰ numaralı örneklerde himation, tıpkı *Palliatus* tipinde²¹ olduğu gibi sağ kolu sarmalamış ve elin diğer bileğin üzerine götürülmesinden dolayı oluşan gergin kıvrımlar kolun bir askıda olduğu illüzyonunu yaratmıştır. Ancak 530'da bir yandan sağ kol mantonun içerisine sarılmışken, öte yandan bel üzerinden sola doğru yönelen manto kıvrımları sol bileğin üzerine sarılmıştır. Karia Bölgesi'ndeki örneklerle en belirgin benzerliği oluşturan bu durum *Stel I*'deki söz konusu figürün yeni bir varyantı nitelediğini düşündürmektedir. Bu varyant Demosthenes Tipi ile Rhodos'ta

---

göstermek amacıyla, ölümünden 45 yıl sonra yapılmıştır. Heykel, onun demokratik mücadele yılındaki masumiyetini simgelemenin yanı sıra politik bir alegori ve Atina'nın dirilişinin sembolü niteliğindedir (Smith 2013, 39-40).

¹⁴ Smith 2013, 40.

¹⁵ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 152 No. 1008.

¹⁶ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 82 No. 529.

¹⁷ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 82 No. 532.

¹⁸ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 99 No. 648.

¹⁹ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 97 No. 634.

²⁰ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 82 No. 530.

²¹ Latince *Pallium* kelimesinden türetilmiş olan ve "Grek himationu giyen erkek" anlamına gelen *Palliatus* terimi (Bieber 1959, 374.), Hellen kostümünün en eksiksiz, sağlam ve basit anıtsal biçimi olarak görülmektedir. Kişinin entelektüelliğini vurgulayan tip ile ilgili çok sayıda isim önerisi mevcuttur: E. Pfuhl ve H. Möbius'un "Normal Tip" (Pfuhl & Möbius 1977, 90); M. Bieber (Bieber 1959, 374) ve M. Şahin'in (Şahin 2000, 71) "Palliatus"; A. Lewerentz'in "Tip I" (Lewerentz 1993, 18-19); A. Yaylalı'nın ise "A Tipi" (Yaylalı 1979, 46) olarak adlandırdığı tip, Delos Adası'nda bulunan Dioskurides heykeline (Prittwitz & Gaffron 2007, Abb. 201 a-c) ithafen bu isimle de anılmaktadır.

bulunan Koslu Genç olarak adlandırılan Yüksek Hellenistik Dönem heykelinin²² ikonografisinin birleştirilmesi sonucu oluşmuştur. Figür, Demosthenes Tipi'nin ellerini önde - karnın altında kenetlemesi ve Koslu Genç heykelinin, sağ yandan getirilen manto tomarının göğüs altından sol kolun altına doğru itilmeyerek sağ elin üst noktasında sol bileğe dolanmasıyla oluşturulan özelliklerini birleştirmektedir. Dolanan bu kumaş demetinin bir kısmı daha sonra bacakların arasında konumlanan sol el ile kavranmakta ve büyük ölçüde sol bacağın üzerine düşürülmektedir. Bu ikonografiye benzer şemalar daha önce Ionia atölyelerinde²³ uygulansa da tipin farklı detaylar barındıran bu varyantının -bilinen- en erken örneğinin *Stel I* üzerindeki figür olması, söz konusu varyantın Karia Bölgesi'nde yaratılmış olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Erkeğin hemen solunda, ortada yer alan kadın figürü ise Pudicitia Saufeia Tipi'nde yapılmıştır²⁴ (Fig. 4). Figürün başı ve sağ kolu tahrip olmasına rağmen genel konturundan tipi belirlenebilmektedir. Vücutta hafifçe vurgulanan S burkulma; sağ bacağın sabit olması, sol bacağın hafifçe bükülerek yana açılması ve ayağın geri çekilmesiyle oluşmuştur. Sol kol, karın üzerinden sağ kolun dirseğinin altına götürülürken mantoya sarılı olan sağ kol da göğüs üzerine doğru kaldırılmıştır. Mantonun sol diz üzerine doğru yukarı çekilmesi ile Magnesia'da bulunan Saufeia heykelinden²⁵ daha önce, Yüksek Hellenistik Dönem'e ait kadın heykellerinde²⁶ ve Delos Kleopatra Heykeli'nde²⁷ karşılaşılmaktadır. Bu nedenle A. Yaylalı, Saufeia Tipi'nin Smyrna ile Menderes Magnesia'sı arasındaki bölgede yaratıldığını ve esas yayılımının MÖ

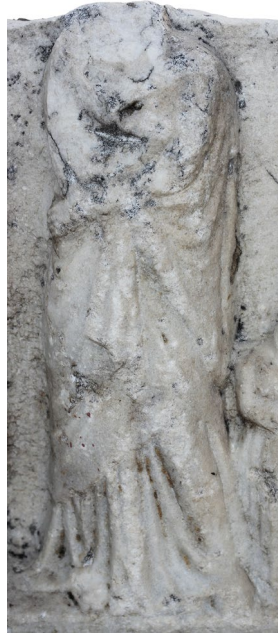

Fig. 4. *Stel I* Pudicitia Saufeia Tipi

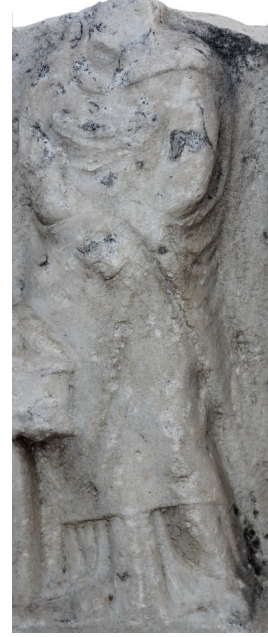

Fig. 5. *Stel I* Pudicitia Saufeia -Kos Tipi

170-160 yıllarından sonra olduğunu öne sürmekte²⁸, A. Linfert de ona katılarak söz konusu tipin Ionia atölyelerinde sık kullanıldığını bahsetmektedir²⁹. Dolayısıyla bu şemanın Saufeia heykelinin yapımından daha önce bilindiği ve Ionia atölyelerinin etkisi altında, Karia Bölgesi'nde uygulandığı anlaşılmaktadır. Sol yanda ayakta duran kadın figüründe de vücut ağırlığını ortada duran kadında olduğu gibi sağ bacak taşımakta, sol bacağı ise yana açılarak ayağı geriye doğru çekilmektedir (Fig. 5).

²² Kabus-Preisshofen 1989, Taf. 449, 1-3, Kat. Nr. 33.

²³ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 82 No. 529, 532.

²⁴ Saufeia Tipi adını, MÖ I. yüzyıl başlarında Menderes Magnesia'sı Agorası'nda sergilenen, eyalet valisi L. Valerius Flaccus'un gelinini betimleyen "Saufeia" heykelinden almıştır (Mendel 1914, Nr. 822; Pinkwart 1973, 150 vd.; Linfert 1976, 30 Taf. 4, 23; Şahin 2000, 60 dn. 387).

²⁵ Linfert 1976, 30 Taf. 4, 23.

²⁶ Schraudolph 2007, 190 Abb. 181 a-b.

²⁷ Prittwitz & Gaffron 2007, Abb. 201 a-c.

²⁸ Yaylalı 1979, 479.

²⁹ Linfert 1976, 148.

Sağ kolunu çenesine doğru kaldıran ve sol kolunu karnına doğru götüren figür, ilk bakışta Pudicitia Saufeia Tipi'nin özelliklerini gösterse de detaylarda ondan ayrılmaktadır. Öncelikle bu ikinci kadın figürünün sol kolu sağ dirseğin altına dek uzanmamakta ve onu desteklememektedir. Saufeia Tipi'nde sağ yönden gelen manto kumaşı sol kolun altında kaybolurken, *Stel I* üzerindeki figürde aynı kumaş tomarının sağ dirseğin altından geçirilerek karnın üzerine yerleştirilen sol ele doğru götürüldüğü; sol yandan açılarak inen ve sol bileğe sarılan mantonun ucu ile birleştirilerek yine sol el tarafından kavrandığı görülmektedir. Mantonun sol bilek üzerine yönelmesi ve bununla birlikte himationun diz altında, yukarı çekilmeden yatay bir hatla her iki bacağı da örtmesi Kos Tipi'ni³⁰ hatırlatan özelliklerdendir. Kadın figürlerinde uygulanan Kos Tipi'nin, karakteristik yapısı tıpkı aynı şekilde isimlendirilen erkek figürlerinde³¹ olduğu gibi mantonun her zaman sol kol üzerine çekilerek oradan aşağı doğru düşürülmesi ile tanımlanmaktadır. Tipin adlandırılması, Kos Odeion'u B Odası'nda bulunan ve MÖ IV. yüzyıl sonuna tarihlenen bir kadın heykeline³² ithafen yapılmıştır³³. *Stel I* üzerinde gözlemlendiği üzere Saufeia ve Kos Tipi'ni ortak bir noktada buluşturan heykeltıraşın yeni bir şema yarattığı anlaşılmaktadır. Söz konusu şema, aynı steldeki erkek figüründe ve *Stel II* üzerindeki Demosthenes ve Kos Tipi'nin birleştirildiği tipte de izlenebilmektedir. Bu süreçte heykeltıraşın jest seçimlerini etkileyen bir diğer unsur, Mylasa'nın komşu kentlerinden olan Stratonikeia'da bulunan, tanrıça ya da kadın heykelciklerinde uygulanan Kos Tipi'ni yansıtan örnekler olmalıdır³⁴. Dolayısıyla Mylasa'da MÖ II. yüzyılın sonlarında yerel bir heykeltıraşın bu uygulamaları gerçekleştirdiği düşünülebilir.

Stel üzerindeki son figür olan küçük boyutlu kız hizmetçi ise iki kadın figürünün arasında, yönü soldaki kadına 3/4'lük bir açıyla döner biçimde sağ profilden gösterilmiştir. Karın hizasında olan ancak başa kadar yükselen büyük dairesel bir kutu tutan kız, göğüs altında kemerle bağlanan bir peplos giymektedir. Baş kısmı bilinçli olarak tahrip edildiği için sahibine bakıp bakmadığı anlaşılabilir. Hellenistik Dönem'le birlikte sosyal statü farkını belirtmek amacıyla minyatür boyutlarda yapılmaya başlanan³⁵ tipik şemalardan biri olan kız hizmetçiye benzeyen örneklerle hem Karia Bölgesi içerisinde³⁶ hem de yakın çevresinde³⁷ sıkça karşılaşılmaktadır.

Stil Analizi: İkonografik olarak Geç Hellenistik Dönemin popüler sahnelerinden birinin uygulandığı *Stel I*'in üzerindeki figürlerin stilistik analizi, üretim tarihi ile ilgili daha detaylı sonuçlar elde edil-

³⁰ Kabus-Preisshofen 1989, Taf. 19, 1-2 Kat. Nr. 51.

³¹ Erkek figürlerinde uygulanan Kos Tipi hakkında bilgi için bk. Pfuhl & Möbius 1977, 62; Lewerentz 1993, 58-79. İkonografinin Klasik Dönem öncüleri için bk. Clairmont 1993, Pl. Vol. No. 0.704, 0.710, 0.789, 0.841, 0.849 vb.

³² Kabus-Preisshofen 1989, Taf. 19, 1-2 Kat. Nr. 51.

³³ Bu heykelde sağ kolun açıkta bırakıldığı, sağ yönden gelen manto tomarının kolun altından geçirilerek sol kolun üzerine yönlendiği ve buradan aşağı düşürüldüğü görülmektedir. Thasos'tan bir başka kadın heykeli ve İzmir Müzesi'nde bulunan bronzdan bir kadın heykeli parçası üzerinde de gözlemlendiği üzere bunun Klasik Dönem'den itibaren tercih edilen bir tip olduğu anlaşılmaktadır (Kabus-Preisshofen 1989, Taf. 19, 3, Taf. 20, 2). Bunların yanı sıra tıpkı erkek figürlerinde olduğu gibi Klasik Dönem Attika mezar stelleri üzerinde de kol devininin ve manto sarılışının benzer biçimde uygulandığı kadın figürlerine rastlanmaktadır (Kreikenbom 2004, Abb. 167).

³⁴ Özgan 1999, Taf. 11 a-b, 14 b, 15 b, 1 c-d.

³⁵ Zanker 1993, 216.

³⁶ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 99 No. 661.

³⁷ Saraçoğlu 2004, 151-162.

mesini sağlamıştır. Öncelikle figürlerin vücut proporsiyonları incelenmiş, çevre kentler ve Ionia teritoryumunda üretilen MÖ II. yüzyıl ortalarına ait benzer ikonografilerde olduğu gibi dolgun ve hacimli bir yapıya sahip oldukları görülmüştür. Ancak her ne kadar vücut konturları benzer olsa da hareketlerin kısıtlanması ve vücuttaki S vurgusunun azalması, figürlerin MÖ II. yüzyılın ortalarından daha geç bir tarihte yapılmış olduklarını göstermektedir. Bu uygulamalar hem erkek hem de kadın figürlerinde gözlemlenmektedir. Erkek figüründe uygulanan bacak devinimi yine Mylasa kökenli ve MÖ II. yüzyıl ortalarına tarihlenen bir stel³⁸ üzerinde de izlenebilir. Buradaki figürün öne doğru atılan sol bacağı ile sağ kalçanın dışarı doğru taşınması sonucu oluşan doğal hareketi, *Stel I* üzerindeki figürün kısıtlanan ve konturu düzleşen vücut yapısını görünür kılar ve daha geç bir dönemde yapıldığını düşündürür. Bu durum Ionia atölyelerinde, Palliatius Tipi'nde üretilen erkek figürleri ile yapılan karşılaştırmalarla ve *Stel I*'deki figürün giydiği himation kıvrımlarındaki kumaş katlarının daha yüzeysel ve sert yapısıyla da anlaşılabilir. Ancak şematik yapının daha belirgin olduğu ve kumaş yapısının konkav ancak çizgisel kıvrımlarla gösterildiği MÖ I. yüzyılın başlarına tarihlenen Stratonikeia³⁹ ve Aphrodisias'ta⁴⁰ bulunan stellerdeki figürler, *Stel I*'de görülen stilin hala bu döneme ulaşmadığını gösterir. Tralleis'te bulunan ve yine MÖ I. yüzyılın başlarına tarihlenen benzer ikonografideki erkek figürünün mantosunun⁴¹, Yüksek Hellenistik Dönem örneklerini anımsatan akışkan kumaş yapısına rağmen metalik bir sertlik içermesi, Mylasa örneğinin daha erken bir döneme ait olduğunu göstermektedir. Bu durum, *Stel I*'in MÖ II. yüzyılın sonlarındaki kumaş yapılarındaki şematikleşme sürecinin henüz başladığı dönemde yapıldığını düşündürmektedir.

Kadın figürlerinin vücut proporsiyonu ve elbiselerinin kumaş yapısında da aynı durum gözlemlenebilmektedir. Kumaşlar her ne kadar ilk bakışta hacimli olarak görünse de Mylasa'da bulunan ve MÖ II. yüzyıl ortalarına tarihlenen bir stel⁴² üzerindeki kadın figüründe görülen, ağır ve dökümlü elbise yapısının⁴³ *Stel I* üzerinde uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim *Stel I*'de ortada duran kadın figüründe gözlemlenen, bacak arasında bulunan iki adet kalın kumaş kıvrımı ve ayakların üzerine dökülerek yayılan kumaş açılarının benzerliği, akan kumaşın doğal yapısından uzaklaşarak şematikleştiği *Stel I*'in stiline, daha geç bir tarihe ait olduğunu göstermektedir. Bu durum MÖ II. yüzyılın ortalarında Smyrna⁴⁴ ya da Notion'da⁴⁵ bulunan Ionia atölyeleri ile ilişkili örneklerin yanı sıra Stratonikeia'da bulunan MÖ II. yüzyılın III. çeyreğine tarihlenen bir rahibe steli⁴⁶ ve MÖ I. yüzyılın başlarına tarihlenen bir aile grubunun⁴⁷ üyesi olan kadın figürlerindeki kumaş yapılarının değişiminde de izlenebilir. Özellikle Stratonikeia örnekleri ile yapılan karşılaştırmalar *Stel I*'in bu iki tarih arasındaki

³⁸ Pfuhl & Möbius 1977, 91, Taf. 34 No. 157.

³⁹ Özgan 1999, Taf. 51c.

⁴⁰ Işık 1989, 429-438; Smith 2006, 300 R 1.

⁴¹ Özgan 1995, Taf. 7, 3-4.

⁴² Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 73 No. 438.

⁴³ Bu figür, Yüksek Hellenistik Dönem'de Samos'ta bulunan "Güzel Parça (*Schönen Fragments*)" olarak adlandırılan heykel ile popüler olan, dökümlü ve ağır kumaşın, akışkan bir biçimde ayaklar üzerine dağılımından etkilenen örneklerdendir (Horn 1972, 54 Lev. II No. 4).

⁴⁴ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 72 No. 435; Taf. 73 No. 437, 440.

⁴⁵ Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 70 No. 429.

⁴⁶ Özgan 1999, Taf. 48 a-c.

⁴⁷ Özgan 1999, Taf. 51 c.

süreçte üretildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu figürün karşılaştırıldığı bir diğer örnek, Tralleis kökenli bir stel üzerindeki Saufeia Tipi'nde olan kadındır. Portre özellikleri gösteren ve giysi kumaşının akışkan ancak şematik yapısından dolayı MÖ I. yüzyılın başlarına ait olduğu düşünülen bu kadın ile karşılaştırıldığında, *Stel I*'deki figürün elbiselerinin yüzeysel, sade ve sert hatlarla oluşturulan yapısının yerel heykeltıraşlık ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Mylasa içerisinde ya da Stratonikeia gibi çevre kentlerde görülen aynı döneme ait stellerin üslubundan da anlaşılabilen bu durum, üretim atölyelerinin kalite düzeyi veya heykeltıraşın yeteneği ile ilgili olabilir.

Stel II

Stel II olarak adlandırılan⁴⁸ mezar steli ise Mylasa'da, Sodra Dağı yakınlarındaki Hıdırlık Tepesi civarından bulunmuştur. İnce kristalli beyaz mermerden yapılan *Stel II*, çerçevesiz ve alçak podyumlu bir dış kontur ile predellaya sahiptir. Stelin üst kısmı figürlerin boyunlarının alt hizasından itibaren yatay biçimde kırılmış, soldaki figürün üstünde bu kırık derinleşerek düzensizleşmiştir. İnce bir plaka şeklindeki stelin, çerçevelerinin yan kısımları düzgün biçimde perdahlanmışken arka kısmı kabaca düzeltilmiştir. Sahne alanında aynı aileden bir kadın ve iki erkek ile solda duran erkeğin sol yanında küçük boyutlu bir erkek hizmetçi bulunmaktadır. Erkek hizmetçinin yüzünün tahrip edilmesi bunun bilinçli bir uygulama olduğunu ve ana figürlerde de aynı tahribatın varlığını düşündürmektedir. Figürlerin yüzeylerinde yer yer aşınmalar mevcut olsa da genel durumu sağlamdır. Ancak özellikle podyumda olmak üzere stel yüzeyinde yoğun bir gri renkli patina mevcuttur. Stelin podyum bölümünde 3 satırdan oluşan Hellenic yazıt bulunmaktadır⁴⁹.

Βούθεις	Πολ[ίτης]
2 Θεομνήσ-	Θυσσού.
του.	

Theomnestos'un kızı Boutheis. Thyssos'un oğlu Pol[ites].

İnce bir plaka şeklindeki *Stel II*'nin üst kısmı kırık olduğu için genel formu anlaşılabilirken kalın yan çerçevelere ve onlardan biraz daha yüksek/kalın olan ve yazıt için oluşturulan podyum bölümüne sahip olduğu görülmektedir. Podyumun yüksekliği her alanda aynı değildir ve sağ yönden sola doğru eğik ancak düzgün bir açıyla daralmaktadır. Podyumun orta-alt kısmında dörtgen bir predella yer almaktadır. Predellanın üst kısmının yüzeyi podyumla aynı düzleme sahipken, altta olasılıkla yuvaya daha rahat oturması için tasarlanan dörtgen kalın bir çıkıntı bulunmaktadır. *Stel II*'nin çerçevelerinin ön ve yan yüzleri düzgün bir şekilde perdahlanmış, arka bölüm ise kabaca düzeltilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, podyumda figürlerin bastığı kısmın, yan çerçevelerden ayırt edilerek yaklaşık 1 cm derinleştirilmesidir. Yan çerçevelerin düz bir hat ile alt sınıra kadar indirilmesi ile sağlanan bu form Delos atölyelerinin bir özelliğidir. Ancak Delos'ta üretilen mezar stellerinde en altta anta kaidesiyle biten ve naiskos vurgusu yapılan bu örneklerdeki seviye değişiminin⁵⁰ *Stel II* üzerindeki

⁴⁸ Envanter No: 2013/1 (A). Ölçüleri: Yük.: 70,5; Gen.: 66,5; Der.: 9. Sağdan sola doğru; 1. Fig. Yük.: 51,5; Gen.: 16; Der.: 6, 2. Fig. Yük.: 50; Gen.: 16,5; Der.: 6, 3. Fig. Yük.: 48; Gen.: 16; Der.: 6, 4; Fig. Yük.: 25,5; Gen.: 6,5; Der.: 6, Harf Yük.: 2-3 cm.

⁴⁹ Yazıtın okunması ve tercümesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden Klasik Filolog & Epigrafist Prof. Dr. Murat AYDAŞ tarafından gerçekleştirilmiştir. Katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

⁵⁰ Örnekler için bkz. Couilloud 1974, Delos XXX, Pl. 1 No: 3; Pl. 3 No: 13; Pl. 5 No: 32, 36 vb.

uygulanmasında anta kaidesi izlerine rastlanmamaktadır. Formun Karia Bölgesi'nde de tanındığı Myndos kökenli bir stel üzerinde kullanılmasından anlaşılrsa da⁵¹ Delos atölyelerinde genellikle üçgen alınlığın altında kemerli bir üst yapı ile taçlandırılan sahne alanlarının, *Stel II*'de uygulanmadığı görülmektedir. Burada yan çerçeveler üst bölüme dek düz bir hatla uzanmaktadır. Üst çerçevenin büyük olasılıkla üçgen bir alınlıkla bitirildiği yüksek podyumlu bu forma Ionia atölyeleri ve etki alanlarında sıkça rastlanması, *Stel II*'nin her iki atölyeyi de tanıyan ve formu kendine özgü bakış açısıyla yorumlayan bir heykeltıraş tarafından yapıldığını düşündürmektedir.

Fig. 6. *Stel II* Pudicitia Saufeia Tipi

İkonografi: Stel üzerindeki figür tipleri incelendiğinde, sağda konumlanan *Boutheis* isimli kadın figürünün “Pudicitia Saufeia” tipinde yapıldığı anlaşılmaktadır (Fig. 6). Cepheden betimlenen figürde kontrapost duruş izlenmesine rağmen vücudun S şeklindeki burkulmasına daha az vurgu yapılmıştır. Ayrıca sağ kola dolanan mantonun ucu oldukça stilize edilmiş ve zikzak kumaş katları ardışık ancak düz bir hatla bacak üzerine indirilmiş bir kalıp görüntüsündedir. Kadının vücudu elbise kumaşının da etkisiyle düz konturlu bir hat oluşturmakta ve bu durum adeta bir fotoğraf niteliğinde, iki boyutlu algılanmasına neden olmaktadır. Figür, MÖ II. yüzyılın ortalarına ait ve Ionia atölyeleri ürünü olan Ephesos⁵² ve Notion⁵³ kökenli stellerle karşılaştırıldığında, burada uygulanan doğal jestlerden oldukça uzaklaştığı görülmektedir. Sözü edilen doğal jestler, bacak ve kol hareketlerine göre vücudun ve elbisenin şeklinin harekete uygun biçimde değişmesidir. *Stel II*'de izlenen bu farklar, *Stel I* ve Tralleis kökenli bir stel⁵⁴ üzerinde yer alan Saufeia Tipi'ndeki kadın figürlerinde de gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle *Stel II*'deki kadının referansları MÖ I. yüzyılda üretilen örneklerde aranmış ve Mylasa'nın komşu kentlerinden Stratonikeia'da bulunan, bir diğer kadın heykelinin dörtgen formlu, düz konturlu vücut hatları ile

⁵¹ Şahin 1998, 97-101 Res. 1-3.

⁵² Pfuhl & Möbius 1977, Taf. 87, No. 557.

⁵³ Özgan 2020, 40, Res. 33.

⁵⁴ Özgan 1995, Taf. 7, 3-4.

benzerliği dikkati çekmiştir⁵⁵. Bu heykel ile olan yoğun benzerlik sol kol bileğine sarılan ve buradan karın üzerine düşürülerek ardışık biçimde katlanan manto ucunda da izlenebilir. Figür, MÖ 50 yıllarına tarihlenen, Nikomedeia'dan bir kadın yontusunun⁵⁶ yüzyılın başlarına göre daha da katlaşan düz vücut hatları ile karşılaştırıldığında, vücut yapısının henüz bu düzeyde katlaşmadığı anlaşılmaktadır. Geç Cumhuriyet Dönemi Roma mezar taşları⁵⁷ üzerinde de gözlemlenen ve Yüksek Hellenistik Dönem heykellerine öykünen şematik ve sık elbise kıvrımlarından oluşan bu katı üslubun, MÖ I. yüzyılın yeni modasını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Hem Roma'nın merkez coğrafyasında hem de eyaletlerde görülen bu üslup, mezar stellerini de etkilemiş ve *Stel II*'deki figür de buna uygun olarak MÖ I. yüzyılın başlarında üretilmiş olmalıdır.

Fig. 7. *Stel II*
Sophokles/Palliatius
Tipi

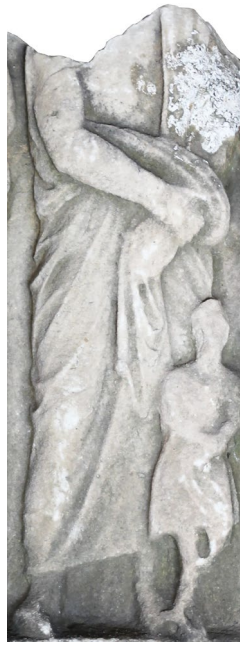

Fig. 8. *Stel II*
Demosthenes-Kos Tipi

Ailenin ikinci üyesi olan ve ortada duran *Pol[ites]* isimli erkek figürü, antik dönemin ünlü tragedya yazarlarından Lateran Tipli Sophokles heykelinin⁵⁸ ikonografisini büyük oranda yansıtmaktadır (Fig. 7). Özellikle sağ bacağın arkada olduğu ve sol bacağın öne atıldığı; sol kolun mantoya sarılarak bel hizasında arkaya doğru götürüldüğü ikonografi, prototip olarak kullandığı şema konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır. Benzer bir şema yine MÖ IV. yüzyıl sonlarına ait bir orijinalin kopyası olan Aeschines heykelinde de⁵⁹ görülmekle birlikte burada bacak devriminin farklı olması, *Pol[ites]*'in, Sophokles heykelinden etkilendiğini düşündürmektedir. Hellenistik Dönem'de artan onurlandırma heykelleri içerisinde en çok kullanılan örneklerden olan bu tipler, daha sonra "Palliatius"⁶⁰ olarak adlandırılarak özellikle Geç Hellenistik Dönem mezar stelleri repertuarı içerisinde büyük yer kaplamıştır. Bu tipin klasik formülasyonu tüm vücudun himationa sarılması, sağ kolun göğüs üzerine kaldırılması ve yine himation kuma-

şına sarılı sol kolun aşağı indirilerek sol bacağın üzerine yerleştirilmesi şeklindedir. Dolayısıyla her ne kadar *Pol[ites]*, Geç Hellenistik Dönem "Palliatius Tipi" modasına uygun biçimde şekillendirilse de sol kolun arkaya götürülüp kalçanın üzerine yerleştirilmesi onun direkt olarak Sophokles gibi betimlenme isteğinden kaynaklanıyor olmalıdır. Ancak burada sağ kolun sarıldığı mantosunun ucu, birkaç kumaş katıyla oluşturulan yassı kıvrımlardan meydana gelmekte ve Sophokles'te olduğu gibi manto açılarak devam etmemektedir. Arkaya doğru götürülen sol koldan aşağı doğru sarkan manto ucu ise, ayak bileğine kadar uzanan oldukça uzun kumaş katlarından oluşmakta ve döndürülerek aşağı indi-

⁵⁵ Özgan 1999, 55-56, Taf. 13c.

⁵⁶ Özgan 2013, 70, 73, Res. 44b.

⁵⁷ Örnekler için bk. Zanker 1975, 269 Abb. 2; 277 Abb. 9; 281 Abb. 14; 286 Abb. 18 vb.

⁵⁸ Vorster 2004, Abb. 389 a-d.

⁵⁹ Hoff 2007, Abb. 24 a-b.

⁶⁰ Farklı bilim insanları tarafından yapılan adlandırmalar için bu makale içinde bk. dn. 21.

rilmektedir. Bu durum heykeltıraşın, hem geçmişten gelen geleneği takip ettiğini hem dönemin modasını yansıttığını hem de özgün düşüncelerini uygulayarak farklı bir şema yarattığını düşündürmektedir.

Stel II'de solda bulunan erkek figürü ise *Stel I*'de kullanılan Demosthenes Tipi'nin varyantı biçiminde yapılmasına rağmen yalnızca himation giymesi ile ondan ayrılmaktadır (Fig. 8). Cepheden betimlenen figür, tıpkı Demosthenes heykelinde⁶¹ olduğu gibi vücut ağırlığını sol bacağın taşıdığı ve himationun sol omuzdan direkt ve düz bir hatla aşağı düşürüldüğü ikonografiye sahiptir. Figürün Demosthenes'in orijinal tipinden ayrılma noktası ise ellerin birbirine kenetlenmemesi ve sağ elin, sol bileği kavrayarak onun üzerine yerleştirilmesidir. Ayrıca *Stel I*'de olduğu gibi Koslu Genç heykelinin, sağ yandan getirilen manto tomarının göğüs altından sol kolun altına doğru itilmeyerek sağ elin üst noktasında sol bileğe dolanması özellikleri burada da izlenmektedir. *Stel I*'den daha geç bir tarihte yapılan bu figür, tipin küçük nüanslarla birlikte bölgede kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir.

Stel üzerindeki son figür ise soldaki erkek figürünün sol bacağının yanına küçük boyutlu olarak yerleştirilen erkek hizmetçidir. Hafif sağ profilden betimlenen figür, başını sağa doğru çevirmektedir. Sağ elini tıpkı yanında durduğu efendisinde olduğu gibi sol bileğin üzerine yerleştirmiş, bacaklarını çapraz biçimde atmıştır. Figürün başı bilinçli olarak tahrip edildiğinden tam olarak bilinemesi de karşıya bakıyor olmalıdır. Hellenistik Dönem'de özellikle MÖ II. yüzyıldan itibaren minyatür boyutlarda yapılan hizmetçiler, sahipleri ile aralarındaki sosyal statü farkının ve mensup olduğu ailenin refah durumunun iyi olduğunun vurgulanması amacıyla kullanılmaktadır⁶². Dolayısıyla *Stel II*'deki, efendisinin emrini bekleyerek kenarda duran hizmetçi figürünün de bu amaçla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Stil Analizi: *Stel II*'nin figür şemaları, *Stel I* ile benzerlik gösterse de stilistik açıdan oldukça farklıdır. Burada figürler üç boyutlu özelliklerini kaybetmiş, vücut konturları düzleşmiş ve adeta bir fotoğraf niteliğinde cepheden betimlenmiştir. Harekete bağlı olarak vücudun burkulmasından kaynaklanan dönüş vurguları ile jestlerdeki doğallık bozulmuş ve katı bir üslup hâkimdir. Analjisi yapılacak ilk figür olan *Boutheis*'in giydiği himationun kıvrımları, ilk bakışta birçok Yüksek ve Geç Hellenistik Dönem heykelinde izlenen⁶³, kumaşın doğal bir akış şeması içerisinde olduğu sık elbise kıvrımlarını hatırlatmaktadır. Ancak *Boutheis*'in giysisi birbirini kesen yoğun şematik-çizgisel kıvrımlardan, çan şeklindeki, doğal akış şemasına uygun olmayan detaylardan oluşmakta ve bu stilin metalik etkileri MÖ I. yüzyılı işaret etmektedir. Bu nedenle öncelikle figür tipinin de etkilendiği Magnesia kökenli Saufeia heykeli incelenmiş ve ince olduğu için altta khiton kumaşını gösteren himationun *Stel II*'de aynı şekilde uygulanmadığı anlaşılmıştır. Ancak Saufeia'nın giydiği himationun düzensiz geçişlerle bezeli sık kıvrımlı yapısı, *Boutheis*'in özellikle sol kol üzerinden bacağın üzerine doğru düşürülen himation kıvrımlarında da izlenebilmektedir. *Stel II*, Tralleis kökenli bir stel⁶⁴ üzerindeki Saufeia Tipi'ndeki kadın figürü ile karşılaştırıldığında ise giysisi daha hacimli ve akışkan bir kumaş yapısına sahip Tralleis örneğinden, şematik yapısıyla ayrıldığı ve MÖ I. yüzyıl başlarına tarihlenen bu figürden

⁶¹ Hoff 2007, Abb. 26 a-b.

⁶² Zanker 1993, 216.

⁶³ Linfert 1976, Taf. 5 No. 22.58a; Taf. 5 No. 24.58c; Taf. 11 No. 60.102; Taf. 12 No. 62.103a; Taf. 68 No. 375, 596.71; Schraudolph 2007, Abb. 181 a-b.

⁶⁴ Özgan 1995, Taf. 7 No. 3-4.

daha geç bir tarihte yapıldığı anlaşılmaktadır. Kesin bir yargıya varabilmek amacıyla yüzyılın ortalarında üretilen Roma Geç Cumhuriyet Dönemi mezar taşları⁶⁵ ile birlikte, MÖ 50 civarına tarihlenen Nikomedeia kadın heykeli⁶⁶ ve Stratonikeia kökenli⁶⁷ kadın heykeli incelenmiş; bu elbiselerdeki sık, karmaşık ve yoğun şematik dokunun henüz *Stel II* üzerinde uygulanmadığı anlaşılmıştır. Nitekim bu örneklerde sicim şeklindeki çok katı ve düzensiz elbise kıvrımları, metalik bir etki oluştursa da *Stel II*'de kumaşın akışkanlığının da vurgulandığı görülmektedir. Dahası figür, bu tarihlerde üretildiği düşünülen Stratonikeia⁶⁸ ve Aphrodisias'ta⁶⁹ bulunan benzer ikonografideki figürlerde uygulanan stil ile daha çok benzerlik göstermektedir. Bu durum, Mylasa'nın komşu kenti olan Stratonikeia'nın kutsal alanında bulunan Lagina Hekate Tapınağı'nın kuzey frizlerinin bir bölümünde uygulanan stilde de gözlemlenebilmektedir⁷⁰. Tüm bu analogiler sonucunda figürün üslubunun MÖ I. yüzyılın ortalarına ulaşmadığı ve yüzyılın başlarındaki süreç içerisinde yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Kadın figürünün vücut hatlarında görülen düz kontur yapısı, erkek figürlerinde de uygulanmıştır. Bunlardan ortada bulunan *Poll[ites]* isimli Sophokles Tipi'ndeki figürün himationu, Mylasa'ya yakın çevrede bulunan ve MÖ II. yüzyılın ortalarına tarihlenen Bodrum Yontusu⁷¹ ile karşılaştırıldığında heykelin oldukça sık, karmaşık ancak doğal akış içerisindeki kıvrımlara sahip giysi yapısıyla uyumlu olmadığı görülmektedir. Bu nedenle figür, MÖ I. yüzyılın ilk yarısında yapıldıkları bilinen, Kopenhag Genç Heykeli⁷², Eretria Genci⁷³ ve İstanbul'dan Genç Portre Yontusu⁷⁴ ile karşılaştırılmış ve figürün bunlarla daha çok ortak noktaları bulunduğu anlaşılmıştır. Bunlardan Kopenhag Genç Yontusu ile bacak devinimleri farklı olmasına rağmen kolların ikonografileri aynıdır ve özellikle heykelin bacakları üzerinde izlenen eğik hatlı himation kumaşının ince ve yüzeysel kıvrımlarının *Poll[ites]*'in sarmalanan sağ kolu üzerindeki gerilen dikey kıvrımların yapısı ile olan benzerliği dikkati çekmektedir. Kol üzerinde görülen bu kıvrımlar Eretria Genci üzerinde de takip edilmekle birlikte mantonun kolu saran uç kısmında toplanan kumaş demetinin stili, özellikle İstanbul'dan Genç Portre Yontusu ile daha yakındır. İstanbul örneği ile olan benzerlik; bacak devinimi ve özellikle sağ bacak üzerinde buna göre şekillenen çan şeklindeki elbise kıvrımları ile sol kolun altından inen bir tutam kumaş demetinin eğik ve dikey biçimde kesintisiz devam ederek sağ bacağın üzerine ulaşmasıdır. Bu yontu ile kurulan bir diğer bağlantı ise sol bacağın hafif öne çıkarılarak kumaşı germesi ile oluşturulan elbise kıvrımlarının az ve yüzeysel olmasıdır. Bu heykeller dışında figürün, komşu kentlerden Stratonikeia'da üretilen aynı döneme ait bir erkek heykeliyle⁷⁵, vücut proporsiyonu ve düz dış kontur yapısı açısından

⁶⁵ Örnekler için bk. Zanker 1975, 267-315.

⁶⁶ Özgan 2020, 40 Res. 34.

⁶⁷ Özgan 1999, Taf. 13 c.

⁶⁸ Özgan 1999, Taf. 51 c.

⁶⁹ Işık 1989, 429-438; Smith 2006, 300 R 1.

⁷⁰ Baumeister 2007, Pl. 213A. Lagina Hekate Tapınağı frizlerinin tarihi ile ilgili birçok öneri bulunmaktadır. Frizlerin Birinci Mithradates-Roma Savaşı'ndan sonra (MÖ 89-85), MÖ 85 yılında yapılan Dardanos Anlaşması ile bağlantılı olarak yapıldığına yönelik fikirleri içeren güncel çalışma için bk. Özgan 2020, 274.

⁷¹ Bu heykelin, MÖ IV. yüzyılda yapılan Aeschines portre yontusunun Hellenistik Dönem'deki en erken kopyası olduğu düşünülmektedir (Özgan 2019, 51-64).

⁷² Hiller 1962, Taf. 13.2.

⁷³ Kaltsas 2002, No. 655.

⁷⁴ Filges 2000, Taf. 19.1.

⁷⁵ Özgan 1999, Taf. 13b.

benzerliği dikkati çekmektedir. Özellikle *Pol[ites]*'in sol kolundan sarkan manto demetinin dikey ve doğala uygun olmayan biçimdeki çizgisel kıvrımları, Stratonikeia heykeli ile uyumludur. MÖ I. yüzyıl başlarına ait örneklerle olan ilişki, Mylasa'nın komşu kenti olan Stratonikeia'da bulunan mezar steli üzerindeki "Palliatius Tipi" bir erkek ile yanında duran kadın figüründe de izlenmektedir⁷⁶. Özellikle *Pol[ites]*'in Sophokles ikonografisinden kaynaklı olarak karnının üzerinde oluşturulan yay şeklindeki kıvrımlarının stili, yine bu kentte bulunan heykelticiler⁷⁷ üzerinde görülmekte ve şematizm içeren bu stil, heykeltıraşın yakın çevreden etkilendiğini göstermektedir. Solda duran Demosthenes tipli figürün, sol bileğine sarılan himation kumaşı üzerinde de izlenen şematizm, yanında duran erkek figürü ile benzer durumdadır. Özellikle *Stel I* de aynı tipteki erkek figürü ile yapılan analogi *Stel II* üzerindeki figürün uzatılmış vücut oranları ile kısıtlanan hareketlerine rağmen akışkanlığı vurgulamak istenen himation kıvrımlarının şematik görünümünü açıkça ortaya koymaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Makalenin konusunu oluşturan *Stel I* ve *II*, Geç Hellenistik Dönem içerisinde, birbirlerine yakın tarihlerde üretilmiş ve günlük yaşam içerisinde bir sahnenin yansıtıldığı ikonografik düzenlemeye sahiptir. Sahne alanlarında, kamu ya da mezar anıtlarında sergilenen heykeller gibi yan yana ayakta duran aile üyeleri, ölen kişilerin niteliklerini vurgulamak amacıyla seçilen ünlü tiplerde betimlenmişlerdir. Figürler, Ionia atölyelerinde sık rastlanan, heykellerin yerleştirildiği yüksek podyumlu kaidelelere öykünen ve olasılıkla üçgen alınlıklı bir çatı ile sonlanan forma sahip çerçevenin içerisinde. Dönemin modasına uygun olarak düzenlenen bu çerçevelerden, *Stel II* de görülen podyumun yan çerçeveden biraz daha derinleştirilerek ayırt edilmesi özelliği, Delos atölyelerine aittir ve formların farklı atölyelerden etkilendiğini göstermektedir. *Stel I* in düzgün/ince perdelenen yan çerçevelerinin arka sınırının kazıma bir çizgi ile bitirilerek arkaya doğru devam eden bölümün kabaca düzleştirilmesi ise stelin yalnızca yan çerçevelerinin perdahlı yüzeyinin görüldüğünü; bir mezar anıtının ya da daha basit ölçekteki bir mezar yapısının parçası şeklinde tasarlanmış olabileceğini düşündürmektedir. *Stel II* de bulunan predella ise onun bir kaidenin/altlığın içerisine yerleştirildiğini ve *Stel I* den daha bağımsız bir pozisyona sahip olduğunu göstermektedir.

Sahnelerde kullanılan üç ana figürün heykelsi biçimde yan yana ayakta durduğu ikonografi şablonlarının, stel sahibinin isteklerine göre şekillendiği, figürlerin cinsiyet sayılarındaki değişimden anlaşılmaktadır. Buna göre *Stel I* üzerindeki figürlerin konumu sağda bir erkek, yan yana iki kadın şeklindeyken *Stel II* de tam tersi pozisyonda sağda bir kadın ve yan yana iki erkek bulunmaktadır. *Stel I* de soldaki kadının önünde kız; *Stel II* de soldaki erkeğin önünde erkek hizmetçi olmak üzere birer hizmetçinin bulunması, onların ölen figürlerle olan ilişkisini karmaşıklaştırmaktadır. Bunun nedeni, *Stel II* de soldaki figürün altında bir yazıt bulunmaması ve stel yapıldığında henüz hayatta olan bir kişiyi gösterdiği ihtimalidir. Buna ek olarak tek sayıdaki hizmetçi, ailenin ona sahip olabilecek nitelikte olduğunu göstermek istemesinden de kaynaklanabilir. Şablonlarda her iki hizmetçinin de soldaki figürlerin yanında konumlanması ise süregelen bir şemanın ürünü olduklarını göstermektedir. Her iki stelde de tercih edilen figür tipleri, Hellenistik Dönem repertuarında sık kullanılan Pudicitia Saufeia ve Sophokles/Palliatius gibi tiplerin yanı sıra Demosthenes-Kos ve Pudicitia Saufeia-Kos tiplerinin karışımından oluşmaktadır. Kos heykeltıraşlığındaki yenilikçi motiflerin, Demosthenes ve

⁷⁶ Özgan 1999, Taf. 51c.

⁷⁷ Özgan 1999, Taf. 15b.

Saufeia gibi ünlü tiplerle birleştirilmesi ise heykeltıraşın özgün düşüncesinin bir ürünü veya stel sahibinin isteği şeklinde ifade edebilir. Bu süreçte komşu kent Stratonikeia'da aynı dönemler içerisinde üretilen heykelciklerde popüler olan Kos Tipi'nin, Mylasa'da da kullanılması kuvvetle muhtemeldir ve bu, mezar stellerinde tercih edilen şemaları da etkilemiş olmalıdır. Özellikle *Stel II*'de, ortadaki figürde Klasik Sophokles Tipi'nin tam olarak uygulanması *klasistik*; soldaki figürün yalnızca himation giyerek Demosthenes Tipi'ni yansıtmaması ise *Hellenistik* akımla bağdaştırılabilir ve eklektik bir şema yaratıldığını gösterir. Seçilen bu tiplerin alt metinleri, dönemin kozmopolit yapısının getirdiği sosyal çerçevede belirlenmiş olmalıdır. Nitekim erkek tipleri, Klasik ve Erken Hellenistik Dönem'deki Atinalılara benzeyen erdemli, ölçülü ve ciddi bir adam potansiyelini⁷⁸ ortaya koyarken kadın tipleri tevazuyu (*semnotes*), edebi (*aidos*) ve ölçülü olmayı (*sophrosyne*) simgelemektedir⁷⁹.

Stilistik değerlendirmeler sonucunda MÖ II. yüzyıl sonlarına ait olduğu düşünülen *Stel I*'in, bulunduğu yeri belirsiz olmasına rağmen figürlerin üslubunun Mylasa veya Stratonikeia territoryumundaki örneklerle uyumlu olması, bu çevrede üretilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Mylasa'da bulunan ve MÖ I. yüzyıl başlarına tarihlenen *Stel II* üzerindeki şemanın *Stel I* ile olan benzerliği ve Klasik ve Hellenistik unsurların birleştirildiği figürler kentte süregelen bir şablonun ve bunu uygulayan atölyenin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca *Stel II* üzerinde gözlemlenen kadın figürünün daha geniş olan vücut yapısının ve giysi üzerindeki yoğun şematizmin, erkek figürlerinde değişime uğraması ve daha ince vücut hatları ile sadeleşen giysi kıvrımlarına dönüşmesi, kadın ve erkek figürlerinin aynı atölyede çalışan farklı heykeltıraşlık ustaları tarafından yapıldığını düşündürmektedir.

---

⁷⁸ P. Zanker (1993, 217), bu pozun gerçek hayattaki davranışlarla yakından ilişkili olduğunu ve Yeni Komedi'deki aktörlerin "ciddi genç adam" rolünü yansıtan pişmiş toprak heykelciklerin bunun bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir.

⁷⁹ Zanker 1993, 225.

BİBLİYOGRAFYA

- Baumeister P. 2007, *Der Fries des Hekateions von Lagina: Neue Untersuchungen zu Monument und Kontext* (BYZAS 6). İstanbul.
- Bieber M. 1959, "Roman Men in Greek Himation (Romani Palliati) a Contribution to the History of Copying". *PAPhS* 103/3, 374-417.
- Clairmont C. W. 1993, *Classical Attic Tombstones IV*. Kilchberg.
- Couilloud M. T. 1974, *Les monuments funéraires de Rhénée* (Delos 30). Paris.
- Filges A. 2000, "Himationsträger, Palliaten und Togaten. Der männliche Mantel-Normaltypus und seine regionalen Varianten in Rundplastik und Relief". Eds. T. Mattern & D. Korol, *Munus Festschrift für Hans Wiegartz*. Münster, 95-110.
- Henry O. 2009, *Tombes de Carie. Architecture funéraire et culture Carienne VIe-IIe siècle av. J.-C.* Rennes.
- Hiller F. 1962, "Zum Neapler Äschines". *Marburger Winckelmann-Programm*, 53-60.
- Hoff R. 2007, "Die Plastik Der Diadochenzeit". Eds. P. C. Bol, *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst, III Hellenistische Plastik*. Mainz am Rhein, 1-39.
- Horn R. 1972, *Hellenistische Bildwerke auf Samos (Samos XII)*. Bonn.
- İşık C. 2019, *Die Wandmalereien in der Grabkammer des Hekatomneions: Beobachtungen zu Figurentypen, zur Komposition, Ikonographie und zum Stil (AMS 91)*. Bonn.
- İşık C. 2020, "Hekatomneion Mezar Anıtının Duvar Resimleri: Figür Tipleri, Kompozisyon, İkonografi ve Stil Üzerine Gözlemler / The Mural Paintings of the Hekatomneion: Observations on Figural Types, Composition, Iconography and Style". Eds. A. Diler, *Mylasa Uzunyuva Hekatomneion'u / Uzunyuva Hekatomneion Mylasa*. İstanbul, 289-322.
- İşık F. 1989, "Ein späthellenistisches Grabrelief aus Aphrodisias". Eds. N. Başgelen & L. Mihin, *Jale İnan Armağanı, Band I: Text*. İstanbul, 429-438.
- Kabus-Preissshofen R. 1989, *Die hellenistische Plastik der Insel Kos (AM 14)*. Berlin.
- Kaltsas N. 2002, *Sculpture in the National Archaeological Museum, Athens*. Los Angeles.
- Kızıl A. 2020, "Uzunyuva Kutsal Alanı ve Hekatomneion Mimarisi / The Sacred Precinct of Uzunyuva and the Architecture of the Hekatomneion". Eds. A. Diler, *Mylasa Uzunyuva Hekatomneion'u / Uzunyuva Hekatomneion Mylasa*. İstanbul, 115-198.
- Kreikenbom D. 2004, "Der reiche Stil". Eds. P. C. Bol, *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst, II Klassische Plastik*. Mainz am Rhein, 185-258.
- Lewerentz A. 1993, *Stehende männliche Gewandstatuen im Hellenismus: Ein Beitrag zur Stilgeschichte und Ikonologie hellenistischer Plastik* (Schriftenreihe Antiquates, Band 5). Hamburg.
- Linfert A. 1976, *Kunstzentren hellenistischer Zeit: Studien an weiblichen Gewandstatuen*. Wiesbaden.
- Mendel G. 1914, *Catalogue Des Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines III Musées Impériaux Ottomans. Constantinople: Musées Impériaux Ottomans*. Constantinople.
- Özgan R. 1995, *Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis (AMS 15)*. Bonn.
- Özgan R. 1999, *Die Skulpturen von Stratonikeia (AMS 32)*. Bonn.
- Özgan R. 2013, *Roma Portre Sanatı I*. İstanbul.
- Özgan R. 2019, "Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde Himationlu Bir Erkek Torsosu". Eds. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 4, Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*. İstanbul, 51-64.
- Özgan R. 2020, *Hellenistik Devir Heykeltraşlığı IV*. Aydın.
- Pfuhl E. & Möbius H. 1977, *Die Ostgriechischen Grabreliefs I*. Mainz am Rhein.
- Pinkwart D. 1973, "Weibliche Gewandstatuen aus Magnesia am Maeander". *AntPl* 12, 149-160.
- Prittwitz H. & Gaffron H. 2007, "Die Hellenistische Plastik von 160 bis 120 v. Chr.". Eds. P. C. Bol, *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst, III Hellenistische Plastik*. Mainz am Rhein, 241-272.
- Rumscheid F. 2020, "Mylasa (Milas)". Eds. O. C. Henry & A. B. Henry, *Kariyalılar Denizcilerden Kent Kuruculara*. İstanbul, 2-11.

- Saraçoğlu A. 2004, "Hellenistik Döneme ait Bir Mezar Steli". *OLBA IX*, 151-162.
- Schraudolph E. 2007, "Beispiele Hellenistischer Plastik Der Zeit Zwischen 190 und 160 v. Chr.". Eds. P. C. Bol, *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst, III Hellenistische Plastik*, Mainz am Rhein, 189-240.
- Smith R. R. R. 2006, *Aphrodisias II, Roman Portrait Statuary from Aphrodisias*. Mainz am Rhein.
- Smith R. R. R. 2013, *Hellenistik Heykel*. İstanbul.
- Şahin M. 1998, "Myndos'tan Ölü Yemeği Sahneli İki Stel". *Adalya III*, 97-110.
- Şahin M. 2000, *Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*. Ankara.
- Vorster C. 2004, "Die Porträts Des 4. Jahrhunderts v. Chr". Ed. P. C. Bol, *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst, II Klassische Plastik*. Mainz am Rhein, 383-428.
- Yaylalı A. 1979, *Hellenistik Devir İzmir Mezar Stelleri*. Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Zanker P. 1975, "Grabreliefs römischer Freigelassener". *JdI 90*, 267-315.
- Zanker P. 1993, "The Hellenistic Grave Stelai from Smyrna: Identity and Self-Image in the Polis". Eds. A.W. Bulloch, *Images and Ideologies. Self-definition in the Hellenistic World*. Berkeley, 212-230.